

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Ведмедєва Володимира Михайловича

«Рецепція абсурдного у філософсько-антропологічному дискурсі», подану на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури.

Подана на обговорення дисертаційна робота присвячена важливій проблемі філософсько-антропологічного дискурсу, дослідження якої набуває особливого значення в умовах сьогодення.

Сучасний переломний період в історії людства поставив перед людиною цілу низку питань, в основі яких лежать проблеми її екзистенції, самоідентифікації у світі. Людина постмодерну перебуває в перетині різноспрямованих впливів, ціннісних настанов, швидкоплинного часу та непередбачуваних ситуацій, невизначеності та мозаїчності буття. Вступ людини у «добу бездомності» (М. Бубер) зумовлює, з одного боку, зростання її свободи, можливостей особистісного вибору в умовах поліцентричної, плюралістичної культури, а з іншого – значно ускладнює, драматизує пошуки духовних основ свого вкорінення у світі, стимулює поширення різноманітних проявів абсурдистського світосприйняття, мислення і відповідних форм поведінки. Невипадково проблемі абсурдного мислення присвячена значна кількість праць вітчизняних та зарубіжних філософів, науковців, літераторів. Проте, існує низка проблем, що потребують поглибленої філософської рефлексії в контексті врахування якісно нових процесів у житті людини та соціуму, зокрема впровадження новітніх біомедичних, інформаційних технологій, з якими пов'язується реальна загроза зміни самої природи людини або ескапізм людини у віртуальну реальність, світ ілюзій та симуляцій. Невипадково одним із переваг обговорюваного дисертаційного дослідження є осмислення її автором проявів абсурдного в контексті новітніх трендів сучасного суспільства (транс гуманізм, мультикультуралізм, ювенальна юстиція тощо).

У зв'язку з вищезазначеним, тема дисертаційної роботи В.М.Ведмедева «Рецепція абсурдного у філософсько-антропологічному дискурсі» представляється актуальною й перспективною у науково-теоретичному і практичному відношенні.

Наукова новизна поданої на обговорення дисертаційної полягає, передусім, у створенні пояснювальної концептуальної моделі абсурдного у філософсько-антропологічному дискурсі. Цей основний науковий здобуток дисертаційної роботи В.М.Ведмедева доповнюється і конкретизується низкою інших положень, які характеризуються науковою новизною і виносяться на захист (див. дис. с. 16-18).

Вважаю, що основною заслугою автора є здійснення рецепції абсурдного на основі міждисциплінарних, інтегративних підходів у відповідності до сучасної парадигми філософської антропології, що зумовило можливості аналізу досліджуваного феномену в усій його багатоаспектності, суперечливості, ціннісній амбівалентності.

Дисертант достатньо логічно побудував структуру роботи, яка підпорядкована реалізації мети і завдань дослідження, загальній логіці філософсько-антропологічного і філософсько-культурного дискурсу. Від з'ясування теоретико-методологічних засад, конкретизації термінологічного апарату дослідження (розділ I) автор переходить до аналізу специфіки релігійно-філософської та художньо-антропологічної рецепції абсурдного (розділ II) і завершує роботу з'ясуванням проявів абсурдного у сучасному соціумі, зокрема таких феноменів як трансгуманізм, ювенальна юстиція, маніпулятивні технології та інформаційні війни (розділ III).

У першому розділі «Теоретико-методологічні засади рецепції абсурдного» досить системно простежуються основні лінії осмислення феномену абсурдного, історико-хронологічна динаміка трансформації уявлень про нього від античності до сучасної філософії та культури. Автор достатньо переконливо доводить непридатність лінгвістичного і логіко-семантичного підходів для ідентифікації абсурдного в екзистенціально-антропологічному вимірі. Досить

значущим в науково-теоретичному відношенні, на мій погляд, є обґрунтування дисертантом основних констант абсурдного в контексті філософсько-антропологічного підходу.

Значна увага у підрозділі 1.2 приділяється опрацюванню автором термінологічного інструментарію, зокрема, порівняльному аналізу поняття «абсурд» з такими, на перший погляд, близькими, схожими, але все ж таки відмінними поняттями, як «нонсенс», «нісенітниця». Слід відзначити, що аналіз термінологічного апарату підпорядкований розв'язанню основної проблеми – ідентифікації абсурдного в філософсько-антропологічному вимірі. Проте це не применшує значення достатньо плідних авторських експлікацій логіко-семантичних підходів (Р.Барт, Ж.Дельоз, Е.Клюєв), обґрунтування необхідності їх доповнення екзистенціальними компонентами, що достатньо виразно позначається у літературному процесі, де розрізнення нонсенсу та абсурду представлено в логіко-лінгвістичному та екзистенціальному (антропологічному) аспектах. Як відзначає, В.М.Ведмедєв, нонсенс стосується сенсу / нісенітниць висловлювань, а абсурд – питання про сенс буття. Зв'язок поняття «абсурд» саме з психічною сферою, екзистенціально-антропологічним виміром людського буття дисертант намагається довести на основі практики гештальт-терапії, яка торкається основних екзистенціальних категорій: скінченності буття, відповідальності, самотності, недосконалості, абсурду, пошуку сенсу.

Підрозділ 1.3 присвячений дослідженню вкрай важливої проблеми сучасного філософського дискурсу – ціннісних вимірів феномену абсурдного. На думку автора, саме безпрецедентне розповсюдження у сучасному соціумі явищ і форм поведінки, пов'язаних з абсурдом, сприяло переосмисленню оцінок зазначеного феномену – від традиційної (головними чином негативної) до теперішньої (неоднозначної або переважно позитивної), зіткнення традиційної та новітньої парадигм тлумачення абсурдного.

Дисертанту, на мій погляд, у повній мірі вдалося реалізувати поставлену мету – проаналізувати переваги і слабкі сторони зазначених підходів, характер аргументації їх прибічників. Достатньо обґрунтованим представляється й

висновок, що протилежність точок зору й оцінок зумовлена неоднозначним, ціннісно амбівалентним характером абсурдного.

Проте, варто зосередити увагу на деяких актуальних проблемах, які порушує автор у даному підрозділі, спираючись на теоретичні підходи інших дослідників. Зокрема, слід відзначити питання виникнення якісно нових форм прояву абсурдного у сучасному реальному та віртуальному світі, осмислення феномену «творчого абсурду» в гносеологічному, онтологічному та екзистенціальному вимірах, формування в умовах сучасної цивілізації «лівопівкулястої» гіпертрофованої людини тощо. Ці та інші проблеми, які порушуються в розділі, вважаю перспективними та евристичними у подальших філософсько-антропологічних рецепціях абсурдного.

У другому розділі дисертаційної роботи автор досліджує феномен абсурдного у сферах релігії та мистецтва, що представляється вкрай важливим в контексті комплексної філософсько-антропологічної рефлексії означеної проблеми.

Аналіз зазначеного питання В.М.Ведмедев починає з царини релігії (підрозділ 2.1), враховуючи глибоко екзистенціальний вимір абсурдного в цій сфері, вплив сакральної форми абсолютного на інші сфери людського буття. Дисертант критично осмислює різні підходи щодо походження абсурдного в європейській культурі, спираючись на роботи Доддса, достатньо ґрунтовно аналізує прояви ірраціонального, «надприродного досвіду» в античній культурі та філософії. Проте основна увага приділяється репрезентації абсурдного в християнському віровченні. Цілком слушно автор розглядає абсурдне як специфічну форму осягнення Божественного, трансцендентного, яке несумірно з принципом розуму, людської логіки й відбувається за допомогою екзистенційної віри.

Вкрай важливою, на мій погляд, є постановка питання й про над-сенс як ключовий структурний елемент життєвого світу людини, як поєднальну ланку між релігійною свідомістю та уявленнями та методами логотерапії.

Особливо варто відзначити глибину й актуальність дискурсу проблеми істинної, глибинної релігійності на основі інтерпретацій (Ю.Шрейдер, Н.Мухелішвілі) страждань Іова як випробування людського єства абсурдом. Представляє інтерес й аналіз автором біхевіріальних форм абсурдизму, які сформувалися в християнстві, зокрема феномену юродства, який найяскравіше презентований в православній духовній культурі.

Підрозділ 2.2 присвячено експлікації художньо-естетичних форм абсурдного, зокрема, рецепції досліджуваного феномену у літературній творчості митців абсурдистського напрямку (Ф.Кафка, Г.Мелвіл, А.Платонов).

Достатньо вагомими здобутками автора є обґрунтування специфіки екзистенційної свідомості як художньо-філософської, глибинного зв'язку філософського теоретизування, літературної творчості і феномену екзистенціального, певної спорідненості філософсько-антропологічних поглядів митців абсурдистського напрямку в літературі з ідеями представників екзистенціалізму в філософії.

Досить ґрунтовними, на мій погляд, є й авторські рефлексії джерел появи і відтворення абсурдного в мистецтві, характерних рис соціологічної, психологічної та екзистенціальної інтерпретацій творчості представників абсурдистського підходу. Не можна не погодитися й з застереженнями дисертанта щодо надмірного зближення психологічного та екзистенціального тлумачення. Наголошуючи на якісній відмінності означених інтерпретацій, В.М.Ведмедєв акцентує увагу на онтологічному змісті понять (надія, турбота, страх тощо) в екзистенціальному тлумаченні. Зазначені екзистенціали розглядаються не як суб'єктивні, а як об'єктивні, віддзеркалюючі фундаментальні характеристики людського буття.

Третій заключний розділ дисертаційної роботи присвячено експлікації деяких новітніх трендів сучасного світу, які автор вважає релевантними предмету абсурдистського дискурсу.

У підрозділі 3.1 увага дисертанта акцентована передусім на оцінковому вимірі трансгуманізму, з врахуванням складності й суперечливості цього

феномену, критичному аналізу аргументів його прибічників та опонентів (Ю.Габермас, В.Кутирьов, Ф.Фукуяма та ін.). Ведмедєв В.М. досліджує внутрішні протиріччя ідеології трансгуманізму: бажання «безмежного вдосконалення людини» й водночас прагнення не залишатись людиною, а бути «постлюдиною», свобода особистості та маніпулювання її якостями, долею, починаючи з зачаття тощо, що дозволяє йому охарактеризувати даний феномен в контексті абсурдного. На мій погляд, методологічно плідним та евристично перспективним є авторський дискурс ідеології трансгуманізму в контексті таких фундаментальних філософських проблем, як природа людини, людська ідентичність, свобода, гуманізм та ін.

Не можна не погодитись з оцінкою дисертанта у підрозділі 3.2 різних форм прояву абсурдизму ювенальної юстиції, його стурбованістю щодо негативного впливу означених явищ на демографію, сімейно-шлюбні стосунки, соціальний і духовний клімат у сучасному суспільстві. Ведмедєв В.М. достатньо переконливо доводить абсурдність багатьох принципів ювенальної юстиції на основі компаративного аналізу підходів, що містяться у Загальній декларації прав людини і Конвенції прав дитини, на які спираються прибічники ювенальної юстиції.

Дисертант у своєму дослідженні акцентує увагу на сучасному широкому тлумаченні ювенальної юстиції, яка якісно відрізняється від традиційно (вузького) й включає і захист неповнолітніх, і профілактику злочинів, направлених проти них. Як відзначає автор, «ювенальна юстиція на Заході – це не тільки спеціальний суд і величезна бюрократична армія з широкими повноваженнями, чиновниками, в якій комплектуються численні комісії у справах неповнолітніх, органи опіки та опікування. Це і система заходів позасудового і надмірного вторгнення у внутрішні сімейні справи – аж до вилучення дитини з сім'ї – під будь-яким, часто, незначним або надуманим приводом. Впровадження ювенальної юстиції в перспективі ставить під «зовнішнє управління» практично кожну сім'ю, що має дітей».

Визначаючи абсурдизацію як один із основних інструментів маніпулятивних технологій та інформаційних війн (підрозділ 3.3), автор аналізує її вплив на світогляд, ціннісні структури духовного світу людини, логічний склад її мислення. Наслідками абсурдизації, як доводить дисертант, є дезорієнтація, деморалізація, параліч волі, алогізм, помилковість і безглуздя у вербальній фіксації та інформаційному просторі, «формування нового» типу поведінки мас, коли людина починає власноручно робити речі, що не тільки йдуть їй на шкоду, а ставлять під загрозу саме її існування».

У даному підрозділі, В.М.Ведмедев, використовуючи підходи сучасних зарубіжних дослідників, (С.Аша, С.Кара-Мурзи, Г.Почепцова, Л.Фестінгера та ін.) аналізує деякі механізми маніпулювання свідомістю та поведінкою людей (інформаційні та смислові війни, створення максимально гомогенного інформаційного поля, використання «образу ворогу», прийомів руйнування історичної пам'яті тощо).

Завершується дисертаційна робота достатньо ґрунтовними висновками, які є логічними, слугують підсумками основних результатів дослідження.

Виходячи з аналізу тексту дисертації, можна зробити висновок, що мета дисертаційної роботи була реалізована, а дисертація В.М.Ведмедева є завершеною науковою кваліфікаційною працею.

Незважаючи на в цілому позитивну оцінку поданої на обговорення дисертаційної роботи, вважаю за необхідне висловити деякі зауваження та побажання її автору.

1. Авторський дискурс проблем абсурдизму та антиабсурдизму був би доречнішим у першому розділі, а не в останньому підрозділі роботи. На мою думку, це сприяло б не тільки розширенню концептуально-термінологічного апарату дослідження, а й поглибленню діалектичності підходів дисертанта при розгляді конкретних проявів абсурдного з врахуванням протилежних, антиабсурдистських тенденцій.

2. Достатньо цікавими і плідними є рецепції абсурдного в царині релігії (розділ 2.1.). Проте, на жаль, дисертант не в повній мірі розкрив

антиабсурдистську спрямованість досліджуваних проявів абсурдного, зокрема як протидії гріховності та абсурду поцейбічного, дольного світу, що проявляється і в освоєнні людиною Божественного, сакралізації її внутрішнього світу і відповідних формах поведінки (юрродство).

3. На мій погляд, існує певна невідповідність між назвою і змістом підрозділу 2.2. Мистецькі репрезентації абсурдного, як зазначається в назві цього підрозділу, проявляється в різних видах: театральному мистецтві, живописі, кіномистецтві, музиці, архітектурі тощо. Натомість автор обмежується дослідженням цієї проблеми в літературній творчості, зокрема Ф. Кафки, Г.Мелвіла, А. Платонова.

4. Підтримуючи, в цілому, ідеї автора про амбівалентність наукових досягнень, про те, що «суть справи полягає в системі уявлень і цінностей людини» (підрозділ 3.1.) вважаю за необхідне побажати дисертанту врахувати у подальшому застереження В.Р. Поттера про наявність «небезпечних знань» у сучасному суспільстві. Йдеться саме про об'єктивну небезпеку, загрозу самих результатів досягнень. У підтвердження можу послатися на заборону міжнародною спільнотою деяких напрямів наукових досліджень і відповідних практик (наприклад, репродуктивного клонування людини, лоботемії тощо).

5. На мій погляд, потребує більш коректного і науково-виваженого обґрунтування підхід автора щодо різної сприйнятливості до маніпулятивних впливів різних верств населення (підрозділ 3.3). Зокрема, не можу погодитися з твердженнями, що «жертвами маніпуляцій в значній мірі виявилися прошарки з «логізованим мисленням», «у той же час мислення, яке включає до свого складу ірраціональні компоненти» виявляється стійким щодо впливу», які автор оцінює як «емпірично встановлений факт».

По-перше, результативність маніпулювання залежить не тільки від типу мислення людини, а й від інших рівнів, складових її суб'єктивності: підсвідомого, психо-емоційного складу, світогляду, ціннісних орієнтацій, життєвих стратегій, нарешті, від її індивідуального життєвого досвіду, статусу у суспільстві тощо.

По-друге, «емпірично встановленим фактом» можна вважати результати, які отримані на основі принаймні декількох виборок, які характеризуються повторюваністю в різних соціально-економічних умовах, а не тільки в умовах розмитості, невизначеності 90-х років, коли здійснювалися маніпуляції компанією «МММ» С.Мавроді.

Загалом, висловлені зауваження та побажання не ставлять під сумнів отримані наукові результати й не впливають суттєво на загальну високу оцінку роботи.

Дисертація Ведмедева Володимира Михайловича «Рецепція абсурдного в філософсько-антропологічному дискурсі» є самостійним, завершеним, концептуально-цілісним дослідженням. Результати дослідження відображені в публікаціях автора, серед яких – п'ять статей у фахових виданнях, дві з яких – у виданнях внесених до міжнародних наукометричних баз, апробовані у виступах автора на Міжнародних науково-практичних конференціях.

Дисертаційна робота Ведмедева Володимира Михайловича «Рецепція абсурдного в філософсько-антропологічному дискурсі» відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її автор - Ведмедєв Володимир Михайлович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури.

Офіційний опонент

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри філософії та соціології

Національного медичного університету

імені О.О. Богомольця

Г.В. Васильєва

Підпис

Г.В. Васильєва
21.02.18